

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

Steve Vukile Tshwete Education Complex • Zone 6 Zwelitsha 5608 • Private Bag X0032 • Bhisho 5605
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

CHIEF DIRECTORATE – CURRICULUM MANAGEMENT

**LEANO LA TSHEHETSO LA BARUTWANA
BA MOPHATO WA 12**

**SEBETSA SA BOIKGOPOTSO LE DIPHEKO:
DIKARABO**

THUTO: SESOTHO PUO YA LAPENG – PAMPIRI YA BODEDI

Phupjane 2009

Tokomane ena e na le maqephe a 15.

Ha e a rerelwa diteko / ditlhahlobo hohang

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1(a)****SI 2 MT 2.7, 4.7, 4.8****SI 3 MT 2.3**

- 1.1 Sonete. (1)
Hobane e na le leshome le metso e mene. (2)
- 1.2 1.2.1 Tshwantshiso/thehello (1)
1.2.2 Kganyetsano/tatolano (1)
1.2.3 Tshwantshanyo/papiso (1)
- 1.3 Disiu: ke seboloki se tshelang mabele, poone jj (2)
- 1.4 Motswadi/batswadi ba bohlokwa bophelong ba motho, o a hodisa. (2)
- [10]**

POTSO YA 1(b)**SI 2 MT 4****SI 4 MT 1.6, 4.7, 4.8**

- 1.1 Tomatso. (1)
Hobane e nyatsa se itseng. (2)
- 1.2 Dikgarebe (1)
- 1.3 Dipalesa (1)
- 1.4 Tlhokeho ya se itseng. (2)
- 1.5 Sa ngaka tjhitja- papiso/tshwantshanyo. (2)
- 1.6 Letsuka/ lephoka. (1)
- [10]**

POTSO YA 1(c)

- Ke sebaka se setle se hare ho toropo ya London, se nang le jwang, letshahadi, difate.

Tse ntle**Tse mpe**

- Ba etsa dintho ka	- dintwa bolokolohi.
- Theosa ba nyolosa	- dihaeya
- Ho duma harepa	- ho etswa mayala
- Makoloi a feta lenyelenyele	- botsotsi ba teng
- Diketswana di a tabolaka	- diboko

(le tse ding tse amohelehileng)**[10]****POTSO YA 1(d)****SI 2 MT 1.6, 4.7,4.8**

- 1.1 Maikutlo a ntwana, a ho se thabe (le tse ding tse amohelehileng). (1)
- 1.2 Modimo/Ramasedi. (1)
- 1.3 - thelebesheneng
- rading
- dikomponeng (2)
- 1.4 Puo e tswakileng dipuo tse ding. (1)
- 1.5 Merafong/ dibakeng tseo ho phelang batho ba fapaneng. (1)
- 1.6 - sesotho se tswakwatswakwa le dipuo tse ding.
- dikolong bana ba feila Sesotho.
- Sesotho se a hatikelwa ha se sa tsotellwa.
- Sesotho se nketswe tulo ke bojakane. (4)

[10]**POTSO YA 1(e)****SI. 2 MT 4.7**

Morena Matshekga, Seshophe o futuhetse mora Molapo. Ha a bona phutuho eo, Raleqheka a matha a loha leqheka. A bua le basadi hore ba mo adime mose hobane Seshophe ha a futuhele basadi. Ba mo adima hong le tuku. Yaba Mmaleqheka o lebala ditedu. Ba bang ba ile ba feta ba sa mmone. Ba bang ba tsamaya hanyane, ho hlokomela. Athe wa ho reng, a hla a mmona a qhwahollotse, a sehwa ke letswalo. Monna enwa a tshoswa ke mosadi ya nang le ditedu. Eitse ha a re o a botsa a baleha. A bonahala le ka dipotongwane hore ha se mosadi. Eitse ha ba re ba a mo tshwara a baleha, a potela, a lahla mese, a lahla kobo seka lehlanya. Jwale a iphetola lehlanya, a phonyoha.

[10]

KAROLO YA B: PADI/NOBELE**POTSO YA 2(a)**

Maake, NP. Mme

SI 2 MT 1.4; 4.3; 4.4, 4.6

SI 3 MT 2.3

- 2.1 Lesole. (1)
- 2.2 Ke motswalan wa Mmateboho le hoja Mmateboho a ne a se a mo nka jwalo ka kgaitsemi hoba a hodisitse ke rakgadi wa hae. (2)
- 2.3 Dikeledi. (1)
- 2.4 O fihlile ha Mmateboho a kopa bodulo empa a bo hloka ya ba Mmateboho o mo kopela ha Lesole. Le ha Diseko (mohatsa Lesole) a ne a sa rate o ile a dumela hoba Lesole a ne a batla hore a dule. (4)
- 2.5 Ke ho tla batla monna wa hae eo e saleng a tjhepha (Thollo) empa o ile a tlohela ntlha eo ha a fihla hore monnae o nyetse mosadi ya mosa. (3)
- 2.6 Ke ditoropong-matlo a hiriswang jj. nako ya bohareng-kgodiso ya Dikeledi o hodisitse ka tsela ya kgale empa a le lekeishening la Sebokeng. (3)
- 2.7 Ke mosadi ya bitswang Mme. (1)
O hlokahetse. (2)
- 2.8 E ne e le mosadi wa Thollo wa pele eo a neng a mo siile mahaeng ha yena a eya kgauteng ka mosebetsi. Tsena di pakwa ke dinepe tse fumanweng ke Diseko moo Thollo a neng a nyalana le Mme lenyalong le lesweu. (3)
- 2.9 Ke sephiri sa hore o ne a tlile Sebokeng ho tla tsoma letjhepha le monnae Thollo empa e itse ha a fihla hore eo monnae o nyetse mosadi ya lokileng haholo a kgetha hore a shwe le taba eo ho na le ho senyetsa mosadi eo (Mmateboho) ya lokileng ha kaalo. (2)
- 2.10 E, ke ne ke tla qhala kgotsonyana eo kapa tjhe ke ne ke tla se boloka jj. (maikutlo a tla fapana). (2)
- 2.11 Ba bararo. (1)

[25]

POTSO YA 2(b)**SI 2 MT 4.3****SI 4 MT 2.5, 2.9**

- 1.1 - **selelekela**: maikutlo a bana a nepahetseng (2)
- 1.2 **Tlaloso ya kgohlano**: Ho thulana ha maikutlo ho baphetwa j.k. mophetwa a le mong kapa le ba bang baphetwa. (3)
- 1.3 - **mefuta ya kgohlano**
 . **e ka hare/ya** maikutlo: ke ha maikutlo a mophetwa a lwantshana, a dubakana, motho a sa kgone ho nka qeto. (3)
- 1.4 **e ka ntle**: kgohlano e ka ntle ke ha baphetwa ba lwantshana ka ho hlakileng j.k. matsoho, dihale (le tse ding tse amohelehileng.) (3)
- 1.5
-Dikeledi/ Mmateboho: Mona ho mophetwa enwa re fumana kgohlano e ka hare e leng ya maikutlo ha a ne a ferekane hore tjehelete eo a neng a e thotse a e nehe rakgadi wa hae kapa tje. Re bona hape a ferekantshwa maikutlo ke ho kotjwa hoba ha a na bonnete ba monna eo a mo nyalang hore ke mang. Re boele re mmone a ferekana ha ho fihla Mme ho tla batla bodulo le ho hloka hala ha hae, ho arohana ha hae le Tsekiso(le tse ding tse nepahetseng.)
 Hona ho yena mona ho na le e ka ntle jk. Banana bale ba babedi ba ho mo soma le ho mo kobisa ha mmisi Lekena a tla be a ba bitse a ba omanyane.
 Ho komelwa ha hae ke rangwanae ka lefu la Mme.
Mme : o bile le kgohlano ya maikutlo ke ho siuwa ke monna, le ho fihla ha hae ha Mmateboho a sa batle ho dula le yena ka ha a ne a sa batle ho qhala kgotso ya Mmateboho le Thollo.
 - **Thollo** : e ka hare , ya ho se tsebe hore na Mme enwa ke mang. e ka ntle , ya ho komelwa ke rangwanae ka Mme ya patwang.
(le ba bang bao ngwana a kgonang ho tshehetsa ka ditaba tsa bona)
(baphetwa ba bararo feela) (12)
- 1.6 **Phetho**: maikutlo a moithuti a nepahetseng. (2)

[25]

POTSO YA 3(a)**SI 2 MT 1.6, 4.3, 4.4 4.6 4.7 4.8****SI 3 MT 2.3****SI 4 MT 2.11**

- 3.1 Kgauho (1)
- 3.2 Kotsi - malomae (1)
Mmamasolomane - mohatsa malomae (1)
- 3.3 O dutse le yena ka morao hoba batswadi ba Tsietsi le bana babo ba hlokahale kotsing ya koloi/ kombi. (2)
- 3.4 O tla nne a tsamaye feela lebaleng mona. (2)
- 3.5 -lebele ntlo
-rathe patsi
-a kute jwang
-a kge metsi (3)
- 3.6 Ha a tsebe letho (2)
- 3.7 Ke ho se tobe taba, o ntse o potoloha (2)
- 3.8 motsofe - motho ya seng a hodile (2)
leseae - ngwana ya monyenyanane dilemong (2)
- 3.9 leseae (1)
O ne a le dilemong tse tlase (2)
- 3.10 -kgopo
-pelompe
-ha a na nnete
-ha a mo lakaletse botle.
(le tse ding tse amohelehileng) (4)

[25]

POTSO YA 3 (b)**SI 2 MT 4.3****SI 4 MT 2.5,2.9**

Kgohlano- qabang / ho se utlwane mahareng a baphetwa kapa mothong.

- Ho thulana ha maikutlo mabapi le baphetwa kapa ho yena mophetwa a le mong.

Kgohlano e ka hare- pakeng tsa mophetwa le maikutlo.

Kgohlano e ka ntle- pakeng tsa mophetwa le baphetwa ba bang.

Kgohlano e ka hare – pakeng tsa Tsietsi le maikutlo. (Tsietsi ha a na batswadi, mme o ne a sa tshwareha hantle ha Kotsi, n e ne e mo ja hoo e bang o ile a batla ho tseba ka batswadi ba hae ho nkgono Mantsoeng le ho monnamoholo Kgwiti. Karabo ha a ka a e fumana. E itse a botse lebitla.

kgohlano e ka ntle- e etsahala moo Tsietsi a kgutlang ka mora dilemo tse tharo . Ha a fihla on ile a qabana le Kotsi, ba lwana le Kotsi mme Tsietsi a hlola . Kotsi, a mo kakalatsa a mo lahlela pooneng. Batho ban e ba eme matlotlosia, ha ho potang hore ena jwale e ne e se e le kgohlano e ka ntle.

Ketsahalo e nngwe hape eo re ka e qotsang ke mane moo Tsietsi a batlwang ke mapolesa morung moo ho ileng ha kgabola dithunya. Tsietsi a thunya lepolesa le leng mme a shoba le leng ka dibaki a le nkela sethunya a nto le supisa ha motswalle wa hae Tsipane moo ba ileng ba le boloka teng jwalo ka motho ya kwetetsweng. Di ngata diketsahalo tse hlakisang kgohlano e ka hare ha re ka di lokisa di ka tlatsa buka.(le diketsahalo tse ding tse nepahetseng).

[25]

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 4(a)****SI 2 MT 3.1,4.9, 4.10****SI 3 MT 2.3****SI 2 MT 2.11**

Teleki,CJ. Haeso Mafotholeng.

- 2.1 Ke ho atleha ha Molefi mosebetsing a ntsha ba ha ba bofumeng. (2)
- 2.2 2.2.1 Mapetla o nehile boRamafothole moriana hore ba o tsele setulong sa Molefi mosebetsing.
- 2.2.2 O fafaditse moriana habo Molefi tsatsing la lenyalo a ba a otlwa ke boMofammere.
- 2.2.3 O romeletse Molefi nthwabosiu e mo sodisitseng ka thithiboya. **(tse pedi fela).** (4)
- 2.3 Ho tshwarisa motho mathata (maikutlo a tla fapana). (2)
- 2.4 Ramafothole le Ngatane. (2)
- 2.5 Takadimane le Mofammere. (2)
- 2.6 Ke tumelo ya methokgo ya Sesotho le ya Sekeresete. (2)
- 2.7 Montsheng ha a a ruteha. (1)
- 2.8 Tjhe, o lokela ho sheba le botho ba motho (maikutlo a tla fapana). (3)
- 2.9 Tjhe, hobane Morongwe o qetelletse a utlwana le Ngatane ebile o ne a sa tshwara Molefi hantle. (3)
- 2.10 Meriana ya Mapetla, ho hlala ha hae Montsheng kapa se ne se ntse se tla iketsahalla ntle le mabaka a ka hodimo (maikutlo a tla fapana) (2)
- 2.11 Sepheo sa Mapetla se a phethahala sa ho theola Molefi setulong le ho mo senyetsa bophelo kapa sena se ka etsahala ntle le meriana ya Mapetla (maikutlo a tla fapana). (2)

[25]

POTSO YA 2(b)**SI 2 MT 4.3****SI 4 MT 2.5, 2.9**

- **selelekela**: maikutlo a bana a nepahetseng (2)

Tlaloso ya kgohlano: Ho thulana ha maikutlo ho baphetwa j.k. mophetwa a le mong kapa le ba bang baphetwa. (3)

- **mefuta ya kgohlano**

. **e ka hare/ya** maikutlo: ke ha maikutlo a mophetwa a lwantshana, a dubakana, motho a sa kgone ho nka qeto. (3)

. **e ka ntle**: kgohlano e ka ntle ke ha baphetwa ba lwantshana ka ho hlakileng j.k. matsoho, dihale (le tse ding tse amohelahileng.) (3)

-**Dikeledi/ Mmateboho**: Mona ho mophetwa enwa re fumana kgohlano e ka hare e leng ya maikutlo ha a ne a ferekane hore tjehelele eo a neng a e thotse a e nehe rkgadi wa hae kapa tje. Re bona hape a ferekantshwa maikutlo ke ho kotjwa hoba ha a na bonnete ba monna eo a mo nyalang hore ke mang. Re boele re mmone a ferekana ha ho fihla Mme ho tla batla bodulo le ho hlokahala ha hae, ho arohana ha hae le Tsekiso(le tse ding tse nepahetseng.)
Hona ho yena mona ho na le e ka ntle jk. Banana bale ba babedi ba ho mo soma le ho mo kobisa ha mmisi Lekena a tla be a ba bitse a ba omanyane. Ho komelwa ha hae ke rangwanae ka lefu la Mme.

-**Mme** : o bile le kgohlano ya maikutlo ke ho siuwa ke monna, le ho fihla ha hae ha Mmateboho a sa batle ho dula le yena ka ha a ne a sa batle ho qhala kgotso ya Mmateboho le Thollo.

- **Thollo** : e ka hare , ya ho se tsebe hore na Mme enwa ke mang. e ka ntle , ya ho komelwa ke rangwanae ka Mme ya patwang.

(le ba bang bao ngwana a kgonang ho tshehetsa ka ditaba tsa bona)
(baphetwa ba bararo feela) (12)

Phetho: maikutlo a moithuti a nepahetseng. (2)

[25]

POTSO YA 3(a)**SI 2 MT 1.6, 4.3, 4.4 4.6 4.7 4.8****SI 3 MT 2.3****SI 4 MT 2.11**

- 3.1 Kgauho (1)
- 3.2 Kotsi - malomae (1)
Mmamasolomane - mohatsa malomae (1)
- 3.3 O dutse le yena ka morao hoba batswadi ba Tsietsi le bana babo ba hlokahale kotsing ya koloi/ kombi. (2)
- 3.4 O tla nne a tsamaye feela lebaleng mona. (2)
- 3.5 -lebele ntlo
-rathe patsi
-a kute jwang
-a kge metsi (3)
- 3.6 Ha a tsebe letho (2)
- 3.7 Ke ho se tobe taba, o ntse o potoloha (2)
- 3.8 motsofe - motho ya seng a hodile (2)
leseae - ngwana ya monyenyanane dilemong (2)
- 3.9 leseae (1)
O ne a le dilemong tse tlase (2)
- 3.10 -kgopo
-pelompe
-ha a na nnete
-ha a mo lakaletse botle.
(le tse ding tse amohelehileng) (4)

[25]

POTSO YA 3 (b)**SI 2 MT 4.3****SI 4 MT 2.5,2.9****Kgohlano-** qabang / ho se utlwane mahareng a baphetwa kapa mothong.

- Ho thulana ha maikutlo mabapi le baphetwa kapa ho yena mophetwa a le mong.

Kgohlano e ka hare- pakeng tsa mophetwa le maikutlo.**Kgohlano e ka ntle-** pakeng tsa mophetwa le baphetwa ba bang.

Kgohlano e ka hare – pakeng tsa Tsietsi le maikutlo. (Tsietsi ha a na batswadi, mme o ne a sa tshwareha hantle ha Kotsi, n e ne e mo ja hoo e bang o ile a batla ho tseba ka batswadi ba hae ho nkgono Mantsoeng le ho monnamoholo Kgwiti. Karabo ha a ka a e fumana. E itse a botse lebitla.

kgohlano e ka ntle- e etsahala moo Tsietsi a kgutlang ka mora dilemo tse tharo . Ha a fihla on ile a qabana le Kotsi, ba lwana le Kotsi mme Tsietsi a hlola . Kotsi, a mo kakalatsa a mo lahlela pooneng. Batho ban e ba eme matlotlosia, ha ho potang hore ena jwale e ne e se e le kgohlano e ka ntle.

Ketsahalo e nngwe hape eo re ka e qotsang ke mane moo Tsietsi a batlwang ke mapolesa morung moo ho ileng ha kgabola dithunya. Tsietsi a thunya lepolesa le leng mme a shoba le leng ka dibaki a le nkela sethunya a nto le supisa ha motswalle wa hae Tsipane moo ba ileng ba le boloka teng jwalo ka motho ya kwetetsweng. Di ngata diketsahalo tse hlakisang kgohlano e ka hare ha re ka di lokisa di ka tlatsa buka.(le diketsahalo tse ding tse nepahetseng)

[25]

KARO LO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 4(a)****SI 2 MT 3.1,4.9, 4.10****SI 3 MT 2.3****SI 2 MT 2.11**

Teleki,CJ. Haeso Mafotholeng.

- 4.1 Ke ho atleha ha Molefi mosebetsing a ntsha ba ha ba bofumeng. (2)
- 4.2 4.2.1 Mapetla o nehile boRamafothole moriana hore ba o tsele setulong sa Molefi mosebetsing.
- 4.2.2 O fafaditse moriana habo Molefi tsatsing la lenyalo a ba a otlwa ke boMofammere.
- 4.2.3 O romeletse Molefi nthwabosiu e mo sodisitseng ka thithiboya. **(tse pedi fela)** (4)
- 4.3 Ho tshwarisa motho mathata (maikutlo a tla fapana). (2)
- 4.4 Ramafothole le Ngatane. (2)
- 4.5 Takadimane le Mofammere. (2)
- 4.6 Ke tumelo ya methokgo ya Sesotho le ya Sekeresete. (2)
- 4.7 Montsheng ha a a ruteha. (1)
- 4.8 Tjhe, o lokela ho sheba le botho ba motho (maikutlo a tla fapana). (3)
- 4.9 Tjhe, hobane Morongwe o qetelletse a utlwana le Ngatane ebile o ne a sa tshwara Molefi hantle. (3)
- 4.10 Meriana ya Mapetla, ho hlala ha hae Montsheng kapa se ne se ntse se tla iketsahalla ntle le mabaka a ka hodimo (maikutlo a tla fapana) (2)
- 4.11 Sepheo sa Mapetla se a phethahala sa ho theola Molefi setulong le ho mo senyetsa bophelo kapa sena se ka etsahala ntle le meriana ya Mapetla (maikutlo a tla fapana). (2)

[25]

POTSO YA 4(b)

SI 2 MT 3.1, 4.9
4(b)1

Selelekela- maikutlo a ngwana a nepahatseng a amohelehile. (2)

Mefuta ya dibapadi

Moetapele/molwantshwa: Ke sebakadi sa sehlooho se di hulang pele, se lwantshwang hore se se atlehe jk. Molefi le lelapa labo. Ba ne ba lwantshwa ke Mapetla le batshehetsi ba hae

Mohanyetsi/Molwantshi: Motho/batho ba lwantshang moetapele Jk. Mapetla ya neng a lwantsha Molefi le lelapa labo

Mofapanyi: Sebakadi/dibapadi tse hlohlelletsang qabang (kgohlano) pakeng tsa moetapele le mohanyetsi jk. Ngatane le Ramafothole. (9)

Tikoloho: Sebaka le nako ya diketsahalo tsa tshwantshiso/terama. (1)

Sebaka : *Mahaeng* -> *Mafotholeng* e leng mahaeng hoba Morongwe o ile a ya rwalla, a hlatswa diphahlo nokeng, jj.

Ditoropong: -> *Maseru*. Moqotso o ka hodimo o hlalosa mofuta wa ntlo ya Molefi, mme matlo a tjena a atisa ho fumaneha ditropong.

Nako: *Bohareng* -> Morongwe o ne a **nepola** , hape ho se ho le teng le kgahlamelo ya sekwalekwale; re bona ho buuwang ke **makoloi** le **dipetlele**. (8)

Mona jk. Mapetla
 Ho se tshepahale
 Pelompe
 Lenyalo
 Ho se mamele dikeletso [le tse ding tse nepahatseng] (4)

Phetho Maikutlo a ngwana a phethelang ditaba ka tshwanelo a amohelehile. (1)

[25]

POTSO YA 5 (a)**SI 2 MT 1.6; 3.1, 4.8, 4.9 4.10****SI 3 MT 3.1 SI 4 MT 2.9, 2.11**

- 5.1 Lesodi (1)
- 5.2 A le mong (1)
- 5.3 Pela (1)
- 5.4 Moratuwa wa hae (1)
- 5.5 5.5.1 Ngwana ya se nang batswadi. (2)
- 5.5.2 Pontsho ya hore mohlankana o batla ho nyala. (2)
- 5.6 5.6.1 Ke hore ntho eo e seng ya hao, eo o e qobellwang kapa ho e fuwa o sa rate, e tla nne e bonahale ka hore o e tshware hampe ka tsela e itseng. (2)
- 5.6.2 Ha se ngwana wa hao. (2)
- 5.7 **Tikoloho**
Sebaka – *mahaeng* -> mohlankana o raha moritshwana.
-> kgarebe e emelwa molatswaneng.
Nako - *mehla e bohareng* -> bokreste boo Pela a kgollwa ho bona.
[ba bang bahlahlobuwa ba ka re *ke mehla ya kgale/bohoholo*
-> ho ya sedibeng ka nkgo. (4)
- 5.8 Ntho e se nang thuso/o tshepile lefeela (2)
- 5.9 5.9.1 Ha a na nako ya Thabo. (2)
- 5.9.2 Ha a na tjelete. (2)
- 5.10 B (Teboho) (1)
- 5.11 Dineo o qeteletse a nyetswe ke Thabo. (2)

[25]

POTSO YA 5(b)**SI 2 MT 3.1, 4.9****5(b) 1**

- E kgutshwane
- E diketsahalo/mokotaba o bonolo
- Dibapadi di mmalwa [hangata ba bane]
- Diketsahalo di sebakeng se le seng (4)

Dibapadi – *sa sehlooho/moetapele* : Tholang

– *mohanyetsi* [kgahlanong le moetapele/o thibela moetapele
ho atleha: Ngaka

– *mothusi* [o thusa moetapele/o leka ho theha kgotso pakeng tsa
moetapele le mohanyetsi] Mmanthako [esita le Mokeo] (9)

Tikoloho: *sebaka*-> mahaeng [dikgohlo, ho tsamauwa ka maoto]

nako-> bohareng/kajeno [ba ile ka maoto ha Ramanaka. (6)

Mokotaba:

Ka lebaka la bothuela, Tholang o ile a tloha hae a ya sebakeng seo ho thweng ke Tshifanalehata moo ho phelang ngaka Ramanaka eo a neng a tla mo phedisa. Ka lebaka la mona o hlahang ho Ramanaka hobane a bona hore Tholang e tla na ngaka e mo fetang, o ile a mo fa moriana o tla mo tshereanya ho fihlela a eshwa.

Batswadi ba hae (Mokeo le Mmanthako) ba mo fumane a se a le moo a tshereane. (6)
[25]

MATSHWAO KAOFELA: 80